Irvin Lukežić

POMIRENJE NOVLJANA I BRIBIRACA 1628. GODINE

Stoljećima su se na području Istre, Hrvatskog primorja i Kvarnera razvijale samostalne i slobodne općine čija se društvena i gospodarska struktura gotovo uopće nije razlikovala. Upravna sjedišta ovih komuna bili su *kašteli* — u početku ti gradovi (burgovi) imaju isključivo obrambeni značaj; kasnije oni postaju gospodarska središta koja unutar svojih općinskih granica stvaraju specifičnu vrstu autonomne, samoupravne ruralne zajednice. Zemlja je bila okosnica cjelokupnog života, ekonomski temelj na kojem je počivao ustroj tih općina. Na prostoru sjevernog Primorja postoji, dakle, izvjesno političko jedinstvo.

Nada Klaić objašnjava ovo političko jedinstvo sljedećim razlozima: prvi je »nesumnjiv utjecaj *antičke baštine* koja je području Mediterana namrla *slobodnu općinu*, a drugi je *kraški teren* koji dopušta da se na njemu razviju sasvim *određene gospodarske strukture*«.[1] Ako promotrimo ovaj drugi razlog (život u uvjetima ograničene agrarne eksploatacije), vidimo da on mora utjecati istovremeno i na poseban oblik organizacije vlasti. »Naime«, nastavlja Nada Klaić, »na kraškom se području ne može razviti izrazito ratarska kultura jer za nju nema dovoljno plodne zemlje, a bez podložnog kmeta nije moguće izgraditi vlastelinstvo i tipičnu feudalnu vlast (...). Zato je i gospodarska podloga stoljećima pridonosila održavanju slobodne općine... (ona sprečava vlastelinima da kmetove podvrgne i pod pravnu vlast). Stoga koliko god se gospodarski položaj stanovništva na spomenutom području u stoljetnom razvitku pogoršava, nikad neće doći do razbijanja općinske zajednice koja kao cjelina štiti svoje članove.«[2]

Iako se u vinodolskim općinama vremenom postupno izdvaja privilegirani sloj stanovništva (vlastelinski činovnici, vlastelinski suci, podknežini, dvornici i sl.) — on nikada nije toliko utjecajan da bi mogao uspostaviti oligarhijsku vlast niti ozbiljnije ugroziti demokratsku osnovu upravljanja u organizmu ovih zajednica; pučani su uvijek ravnopravno s njima sudjelovali u odlučivanju o stvarima od općeg interesa a zastupali su ih njihovi vlastiti predstavnici — pučki suci (judices populi).

Jedan od ključnih problema u životu tih starih komuna, problem je razgraničenja posjeda. Zemljište kao osnova privređivanja ima najveću vrijednost i neprocjenjiv gospodarski značaj: dolci, drage, vinogradi, »zemlje toliko oratne koliko pasišća«, selišta, sinokoše, hiše, vrti, *drmuni*, staze, gore, gajevi, lazi, baredi, brajde, vodotiči, plemenšćine ,šume, ograje, dvori i stanova za blago, puti, pristojanstva, mlini, kamenje, stupe, buški; sve je to prekriveno nevidljivim rasterom termena, kunfina i križeva u drvetu, kamenu i živoj stijeni koji su kao prostorne oznake određivali granice među posjedima. Gotovo da nije bilo godine bez razvoda, spora ili smutnje, žučne prepirke oko prava vlasništva, svađe i beskonačnog natezanja oko granice: *meja* je od fundamentalnog značaja za život našeg puka stoljećima. Međa je područje na kojem se neprestano pojačava polaritet između pojedinacâ, obiteljî, selâ,

općinâ. Lokalna općinska sudišta — *pravde*[3] — imala su pune ruke posla dok bi izgladile nesuglasice, razvidile granice, ponovno uspostavile mir, stišale strasti. A onda bi do malo vremena kresnula nova varnica, uznemirili bi se duhovi, planula bi »diferenca« još žešća negoli sve one prethodne: »Pravda je vapila da se krivica potare!«

Posebno su nemirne bile granice među vinodolskim općinama: već 1309. godine pravdaju se Novljani s Ledeničanima radi žlemišlja a nešto poslije i s Bribircima zbog međa, riješivši oba spora u svoju korist;[4] u rujnu 1395. »pridoše Soplane, Driveničane, Grižanci, Belgradci, Kotorani« u Novi gdje potvrđuju »stare zakoni« o postupcima u različitim slučajevima (svjedoci, osude, kazne i dr.);[5] prepirke radi kunfina između Bakrana i Hreljana rješava 1437. sud u Senju na koji su svoje predstavnike (pristave) poslali svi vinodolski gradovi: kako su se Bakrani oglušili o dogovor, pravdu su dobili Hreljani (»...kih narečenih dvanaist Hrilani doidoše na mesto više rečeno odlučeno, kadi bi se nih više rečena diferencia konfina za vsimi pravdami nih narok ki biše nim dan rečenih pristavov, ki više rečeni Hrilane staše i čekaše ondi; dokle zvezde nebeske pokazaše se po običaju zakona vinodolskoga, a oni z Bakra ne pridoše na mesto rečenih kunfinih odlučenih, ki biše nemarlivi, k tomu i neposlušni i ne staše na mestu...«).[6] Nekoliko godina kasnije na polju sv. Marije kod Belgrada rješavaju pravdu Grižanci, Belgradci i Driveničani radi nekih goveda a spor okončava osudom Driveničana koji su prisvojili nepravedno tri goveda i pomirenjem: »I takoe od nih pasišć, i od nih staně u zagorě i v dolu i na poli i na gori načiniše meju sobu kako bratê i susedi.«[7] (1449) Samo godinu dana poslije susjedski odnosi pogoršavaju se zbog neke zemlje u Drimu između Grižanaca i Kotorana[8] a u svibnju 1455. među sobom čine razvod Bakrani, Grobničani i Trsaćani.[9] I tako u nedogled.

Zajednička je osobina svih tih javno pravnih akata da se uvijek rješavaju na licu mjesta, uz nazočnost svjetovnih uglednika tadašnje vinodolske društvene zajednice (knezovi, suci) koji kao »dobri i plemeniti muži« i narodni zastupnici garantiraju pučanima punu ravnopravnost pri odlučivanju o vitalnim problemima društvene sredine.

Vinodolski urbar (1606) u sedmom članu zahtijeva od sudaca najveću moguću nepristranost: »Szuci da imaiu polak suoie priszege i conscientie nyedne priazni, ni nepriazni negledauchi praude pitati i szuditi, a to da sze liudi zli suiste i u strahu derse a dobri mogu z mirom ʒiviti.«[10] Oni su kao prisežnici dužni, kako kaže Vinodolski zakon, ozbiljno se posavjetovati o stvarima starih zakona (»imějuć zdrave svet«) i paziti da se ne dvoume o tim zakonima (»da nimaju primisal o tih zakonih«).

Pomirbena isprava između Novljana i Bribiraca iz 1628.[11] može poslužiti kao paradigma načina na koji su se rješavale »diferencije i halavanje« vijekovima.

Isprava je nastala u vrijeme kada — poslije velikih pustošenja Uskočkog rata — Vinodolom ponovno vlada mir. U to doba u Novom često boravi knez Nikola Frankopan (Jurjev), hrvatski ban, koji kao feudalni gospodar intenzivno obnavlja grad. Nije isključeno da je i pomirbena isprava plod novog raspoloženja i opće pacifističke orijentacije: poslije dugotrajnih razmirica, nesporazuma i mnogobrojnih slučajeva unzemiravanja posjeda koji su već duže vremena postojali između Bribiraca i Novljana na njihovim međama,

obje su se općine dogovorile da na lice mjesta pošalju svoje predstavnike i učine kraj tim omražnjama.

»Poglaviti i vridni ljudi« sastali su se kod sv. Mihovila na međi 4. srpnja 1628; iz Novog je došlo dvanaest prisežnika: pl. Mikula Vuknović, sudac Luka Potočnjak, satnik od leta Petar Rudinić, knezovi Ivan Mudrovčić, Jerolin Čehović i Anton Švanović te šestorica sudaca — Mate Dobrić, Ivan Kabalin, Juraj Piškul, Mikula Panić, Mate Maričić i Mikula Petrinović; od bribirske strane bilo je jedanaest ljudi: pl. knez Juraj Pipinić, pošt. sudac Mikula Dražić, satnik od leta Mate Martinčić, pet sudaca — Vinko Lončarić, Janko Sušić, Juraj Pančić, Mihovil Ligatić, Juraj Plovanić i trojica uglednih pučana — Mate Ivanušić, Juraj Sušić i Jure Ivanušić. Obje delegacije došle su na dogovoreno mjesto s čvrstom odlukom da spor riješe jer odmah poslije zajedničkog svjetovanja »dokončaše med sobom sve ljubaznim načinom jedna i druga strana da sve ča je bilo do sih dob med njimi od jedne i druge strane da to sve doli opada«.

Da bi se sporazum učvrstio bilo je potrebno sve buduće prijestupe regulirati pravno. Budući da ni jedna ni druga strana nije imala u posjedu nikakav stari zakon tj. kaznenu regulaciju — pristupilo se dogovoru. Veličina kazne određena je prema stupnju i vrsti prekršaja:

a) šest libara morao je platiti onaj koji bi
   — kosom ili motikom zahvatio na posjed koji mu ne pripada;
   — sjekao drva radi trgovine (Zagori, Gora) ili
   — krao zelje u vrtu na Planini;
b) platiti trei mjere sijena svaki onaj koji
   — ukrade sa tuđeg stoga ili
   — namjerno napasa blago — veliko ili malo — preko međe više od domašaja kamena koji se rukom može baciti;
c) štetu koja je učinjena na trsju i žitu u Dolu mora se nadoknaditi prema vrijednosti kao i svaka sječa gospodskog odnosno crkvenog drveća (počinilac se ima prijaviti i propisno kazniti prema gospodskoj volji).

Dogovor je tako bio utvrđen i s formalno pravne strane pa »na tomu dokončenju dobrovoljno bihu kuntenti obe strane, i za ljubav onde skupa jiše i piše i dobre volje biše«. Treba li u ovome gledati neki bribirsko-novljanski specifikum? Moguće. Ali ne treba zaboraviti da se sličan, gotovo ritualni čin, pojavljuje još u Istarskom razvodu; »...na svršetku razvoda«, piše Josip Bratulić, »stranke daju rotu, zavez ili se drugačije obavezuju na zadanu riječ, a nakon toga — jer je uspostavljen mir i prijateljstvo — priređuje se *gozba*, neka vrsta symposiona. Tako je i u Razvodu Mošćenica i Kožljaka, gdje stranke donose vino ili kruh... ' I tako totu kadě ti muži sědoše više rečeni i drugi gos'ti poli te s'teni, i totu se prnesoše jěstvini i pitije: najprvo prnesoše tovar' kruha z Mošćenic a tovor' vina z Kožljaka. I to dasta obě straně...'«[12]

Dakle, Bribirci i Novljani valjano učvrstiše dobrosusjedske (iliti bilateralne) odnose, zdušno prihvatiše vrč i žlicu. Doduše, grla su im se već bila i osušila od silnog pregovaranza na srpanjskoj sparini. Ostavimo ih da se vesele u hladu hrastovog šumarka kod sv. Mihovila na *meji* i vratimo se pomirbenoj ispravi.

Pokušajmo sažeti.

Poput svih ostalih javno pravnih akata i ova isprava nastala je zbog praktične potrebe: u našem slučaju, rješenje spora dviju susjednih vinodolskih općina. Kao notarska isprava (instrumentum) ona ima neke ustaljene oblike i formule (primjeri: invokacija sv. Trojstva, sv. Duha i Djevice Marije; nabrajanje sudionika po određenoj društvenoj hijerarhiji, stilizacije i sl.). Jezik isprave je narodni »sa specifičnim izražajnim, stilsko-frazeološkim rekvizitarijem« (E. Hercigonja). Ona se, dakle, *bitno* ne izdvaja iz korpusa sličnih spomenika.

Iz nje se, međutim, naziru obrisi društvenog konteksta vinodolskog društva prve polovice XVII. st. Vidimo da su u to doba vinodolske općine još uvijek čvrsto vezane za korijene vlastite stoljetne tradicije (općinska uprava, običaji, društveni odnosi, privređivanje...). Među stanovništvom nema jake diferencijacije (kao u većim gradskim općinama) a životom vlada demokratski duh: suci kao općinski vijećnici nisu činovnici već delegati puka (primi inter pares) koji istupaju u ime cijelog naroda. Feudalac i malobrojni predstavnici općinske vlasti, s druge strane, nemaju stvarnu već formalnu vlast; više su objekt negoli subjekt. Pravi subjekt su pučani.

Iako je čin pomirenja između Bribiraca i Novljana izrazito svjetovna stvar, on ima i mnogo dublje, simbolično značenje: pomirenje znači *posvećenje* i završava gozbom. I prostor na kojem se dešava je sakralan; sv. Mihovil; i međa je sveto mjesto, mjesto dodira i podjele, »njih« i »nas«. Pružajući si međusobno ruke na srdačan stisak, ljudi ukidaju među. Bar za trenutak.

BILJEŠKE

[1] Klaić, N., Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku, ŠK Zagreb 1976, str. 386.
[2] Isto, str. 387. Prinosi za hrvatski pravno-povijestni Rječnik, JAZU Zagreb 1908—1922 (pret. 1975).
[3] U značenju porote, suda (judicium), v. Mažuranić II, str. 1078.
[4] Šurmin, Hrvatski spomenici, sv. I, vol. VI, od g. 1100—1499, Zagreb 1898, br. 8 i 9, str. 74—76.
[5] Isto, br. 33, str. 100.
[6] Isto, br. 80, str. 148.
[7] Isto, br. 103, str. 180—182.
[8] Isto, br. 109, str. 188—189.
[9] Isto, br. 120, str. 120—204.
[10] Margetić, str. 198 (Iz vinodolske prošlosti, ŠK — Liber, 1980).
[11] Arhiv Hrvatske, Fond Zrinski i Frankopani, kutija br. 3.
[12] Bratulić, Istarski razvod, str. 117 (Čakavski sabor, Pula 1978).

PRILOG

Va Ime Szlaunoga i Nerazdilienoga Szuetoga TroiSztva Otcza y Szina y Duha Suetoga y one Szlaune y Milostive Maike Divicze Marie Amen.

A od RoiSstva ISzukarstova tekuchi let 1628 Juleia dan :4: ua urime uladania Zmosne y Zuelichene Gde. u Vinodolu u Nouom uladaiuchi Gn. Mikula Groff. uechi

Terscza, a u Vinodolu Gd. Mikula Groff vechi G. Gdin Petar Groffi uechi od Zrina kapitani, u Bribiru, Plemeniti knez Jurai Pipinich à ù Plemeniti p. Mikula Vuknovich ki recheni kapitani y oSztali Sztarczi Bribirski i Nouogradski od Bribira postovani sudac Mikula Drasich, satnik od leta Mate Martincich, sudac Vizko Loncharich, sudac Tonko SuSzich, sudac Juraij Panczics, sudac Mihovil Ligatich, sudac Juraij Plovanich Mate IuanuSsich Juraij SuSzich Jure IuanuSsich i uechi poglauiti ij vridnih liudi. Od Novoga sudac Luka Potochniak satnik od leta, Petar Rudinich, knez Iuan Mudrovchich, knez Jerolin Chehovich, knez Anton Szuanovich, Sudac Mate Dobrich, sudac Iuan Kabalin, sudac Juraij Piskul, sudac Mikula Paniz, sudac Mate Marichich, sudac Mikula Petrinouich, y vech ostalih uridnih i poglavitih liudi ki Zgora Imenovani Plemeniti i postovani i uridni, buduchi se Szkupili pri Szueten Mihovilu na Meij rdai unogh differencij, y Halauagn, ki bihu med nimi od iedne y druge Sztrnae radi, po sich, szili, potoron, odai, y plinion, y ostaloga mnogoga dugouana, radi CheSza bihu mednimi velike omraxnie. Zato buduchi priklono Milostiva G. Boga y dar Duha Szuetoga mednimi, dokonchaSse med sobon Szue Zliubaznim nachinon iedna y druga Sztrana da sue chaye bilo do Szih doob mednimi od iedne y druge Sztrane da to Szue doli opada. A u Napridak medSzobon SzuSedzki y liubaznim nachinon Xiuu. JoSZ pocheSze Sze pominati med szobon imaiuch ki kadi popiSzane zakone od kakovih peen ali od Daij alli od oSztalih kastig ki iedni i drugi rekose da nimaiu. Zuarh toga dokonchase med sobom dase postavi u pismo ki od ke pregrihe bude dusan ke kastige kibi kosom ili motikom pregriSzil da plati libar — 6, kibi Szikal u Zagoru, alli na Gori dérua, za tergouinu lib. 6, kibi uzel iedan drugomu Zelia ù uertulu na planini libar 6, kibi uazel Szena u Sztoga jedan drugom da plati mere 3. Za pasu planinsku kibi hoteno paSzal dalie nego hitaz kamena priko meie, tuliko uelika kuliko male xiuine da plati mere 3 potari u Dollu Tersia, alli xita daSze kuar czini y plati, od gore lesa za Gdn. ij za Criquu, za kmetta daSe iauiti ima, Szich ij delati Szuake verStti dérvia ulaku peliani, ù ono chaSe priSztoi Gdi. tomiSze klaniamo y natomu dokoncheniu dobrouólnomu bihu kuntenti obe sztrane, y za liubau onde Szkupa YiSze y piSze y dobre uolie biSze.

mesto pecati mesto pecati